

مجموعه مقالات همایش

وقف در بازار سرمایه

دانشگاه مفید - زمستان ۱۳۸۴

بررسی فقهی سرمایه گذاری در وقف*

محمد حسن حائری

عضو هیئت علمی دانشگاه فردوسی مشهد

چکیده

امروزه در کشورهای توسعه یافته با تأسیس نهادهای وقفی (و خیریه) و تشکیل صندوق‌های وقفی، مسأله سرمایه گذاری در وقف، جایگاه مثبت و ارزشمندی را به خود اختصاص داده است، اما در کشورهای اسلامی، از جمله جمهوری اسلامی ایران به دلایلی از قبیل تصور ناسازگاری این سرمایه‌گذاری با مبانی فقهی و حقوقی اسلام و ... پیشرفت محسوسی در این زمینه صورت نگرفته است.

در این نوشتار در حد مجال محدود سعی شده با استناد به منابع و مأخذ اصلی فقه امامیه این تصور، مورد نقد و تجزیه و تحلیل قرار گیرد. کلید واژه‌ها: سرمایه گذاری، وقف، صندوق‌های وقفی، استبدال وقف.

* - به دلیل غیبت دکتر حائری این مقاله توسط حجت الاسلام محمد علی شاه‌آبادی ارائه گردید.

سرمایه گذاری در وقف از منظر فقه امامیه

۱- جایگاه وقف در قرآن و سنت

۱-۱- قرآن

در قرآن کریم آیات زیادی در فضیلت و ضرورت انفاق، اطعام و خدمت به بندگان خدای متعال وجود دارد، از جمله آیه کریمه «لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ» (آل عمران / ۹۲). طبرسی، انفاق در این آیه را دارای معنای عام و گسترده می داند که شامل وقف هم می شود وی می گوید: قضیه وقف کردن بوستان ابوظلحه به دنبال نزول همین آیه رخ داده است (طبرسی، بی تا، ج ۱: ۳۷۴). غالب مفسران اهل سنت نیز از جمله قرطبی (القرطبی، ۱۴۰۵، ج ۴: ۱۳۲) سیوطی (السیوطی، ۱۴۰۳، ج ۲: ۲۵۹)، سید قطب (سید قطب، ۱۳۹۱، ج ۱: ۶۲۸) و ... در ذیل این آیه کریمه، ضمن نقل داستان وقف و تصدق ابوظلحه انصاری و زید بن حارثه به بیان اهمیت مسأله وقف پرداخته اند. (رک: البخاری، بی تا: ۴ و ۱۰ و ۱۳؛ مالک بن انس، ۱۴۰۶، ج ۲: ۹۹۶؛ ابو عبید، الاموال، ۵۵۶)

۲-۱- سنت

۱-۲-۱- روایات:

در باب وقف و صدقات جاریه روایات فراوانی وارد شده است که به ذکر چند مورد بسنده می شود:

۱- امام صادق (ع): «خیر ما یخلفه الرجل بعدة ثلاثه: ولد بار یستغفر له و سنه خیر یقتدی به فیها و صدقة تجری من بعده» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۱۰۳: ۱۸۱).

«بهترین بازمانده های انسان پس از او سه چیز است: فرزند نیکوکاری که برایش آمرزش بخوهد، شیوه نیکویی که از آن پیروی شود و صدقه جاریه ای که از او بازماند».

۲- امام صادق (ع) فرمود: «لیس یتبع الرجل بعد موته من الأجر الا ثلاث خصال؛ صدقة اجراها فی حیاة فیهی تجری بعد موته و ... بعد از مرگ انسان بجز سه خصلت، هیچ پاداشی در پی او نخواهد بود صدقه ای که در زمان حیاتش جاری ساخته و پس از مرگش نیز جاری خواهد بود و ...» (همان، الحر العاملی، بی تا، ج ۱۳: ۲۹۲).